

Mehmed (Şair) Eşref'in Şiirlerinde Melâmilik Anlayışının İz Düşümleri
Understanding and Reflection of "Melâmilik" in Poetry of the Mehmed (Şair)

Tolga BAYINDIR*

*Öğr. Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi

e-mail : tlgbayindir@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article Article
DOI: <https://doi.org/10.34083/akaded.540392>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Tolga Bayındır, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli /
Turkey

ORCID : 0000-0003-0047-3900

Geliş Tarihi / Received : 15.03.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 26.04.2019

Atıf / Citation
BAYINDIR, Tolga (2019). Mehmed (Şair) Eşref'in
Şiirlerinde Melâmilik Anlayışının İz Düşümleri.
Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 3 (1), 47-54.
DOI: 10.34083/akaded.540392

Öz

Melâmilik, hicri III. yüzyılda Horasan bölgesinde ortaya çıkıp daha sonra bütün İslam dünyasında yaygınlık kazanan bir tasavvuf anlayışıdır. Melâmet konusu bir tasavvuf terimi ve tasavvuf akımı olarak birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte iki ayrı düzlemde ele alınabilir. Melâmet ve Melâmetî terimlerinin kavramsal çerçevesi Allah tarafından sevmek, Allah'ı sevmek, O'nun yolunda nefisle mücahede etmek ve bu mücahede sırasında kendisini kınayanların kınamasından korkmamak şeklinde tanımlanır. (Azamat 2004: s. 24) Bu çalışmada, Şair Eşref'in Ömer Faruk Huyugüzel ve Şerife Çağın'ın ortak çalışması olan "Eşref Bütün Eserleri" adlı kitapta yer alan şiirleri esas alınmıştır. Şair Eşref'in Melâmilik ve Melâmete dair bilgisi ve ondaki düşünceleri oluşturan yönleri, şiirlerinden verilecek örneklerle anlaşılabilir. Bütün şiirleri okunduğunda görülecektir ki Şair Eşref, edebî gücünün yanında dinî konularda da bilgili bir kişidir. Ancak ondaki Melâmetiliği anlayabilmek için onun şiirlerindeki "kabuk" yani "kusur unsurlarını" tespit etmek gerekir. Bu tespit aynı zamanda incelemenin temel dayanak noktasını oluşturur.

Anahtar Kelimeler: Eşref, Melâmilik, Şiir

Abstract

Melâmilik, IX. century in the region of Khorasan, and then spread to the whole Islamic world is a conception of mysticism. Although the subject of the "Melâmet" is a connection of mysticism and mysticism, it can be considered in two separate planes. The conceptual framework of the terms Melâmet and Melâmetî is defined as being loved by God, loving Allah, struggling in dignity in His Way, and not fearing condemnation of those who condemn him in this struggle. (Azamat 2004: 24) In this study, the poems of Şair Eşref included in the book named "Eşref Tümü Eserleri" which is a joint work of Ömer Faruk Huyugüzel and Şerife Çağın. The knowledge of Şair Eşref about "Melâmilik and "Melâmet" and the aspects that make him think can be understood with examples from his poems. When all his poems are read, Şair Eşref is a person who is well versed in religious subjects besides his literary power. However, in order to comprehend "Melâmet" idea, it is necessary to identify the "flaw elements" in his poems. This determination is also the mainstay of the review.

Keywords: Eşref, Melâmilik, Poem

Ana meyhânelerin öksüzüyüm
Milletin sanki kör olmuş gözüyüm (s. 532)

Melâmilik, hemen her tarikatta görülen bazı hususları bünyesinde barındıran felsefi bir doktrinin tezahürüdür. Her şeyden önce Melâmilik bir tarikat değil; hemen her tarikatta belli izler bırakan bir düşünce sistemi olarak değerlendirilmelidir. İslam kültürünün yaygınlaşması ve gelişmesi doğrultusunda, tasavvuf düşünce sistemi de hicri II. asır itibarıyla sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda etkili olur. Takip eden asırlarda, tasavvuf anlayışına paralellik gösteren farklı tarikatlar ortaya çıkarak İslam anlayışının zenginleşmesinde önemli rol üstlenirler. Temelde tasavvuf anlayışını takip etmiş olan Horasan-Nişabur Mektebi, melâmet fikrinin doğduğu ve yayıldığı yer olması sebebiyle kendine özgü bir öneme sahiptir. Melâmiliğin, tasavvuftan bağımsız olarak ortaya çıkması ve yaygınlaşarak kendi müstakil ekolünü oluşturması hicri III. asra denk gelir. “Kurucusu Hamdûn Kassâr” (Bolat 2011: 16) olarak bilinmekle beraber Gölpınarlı'ya göre “Hamdûnî Kassârı Melâmetin ilk nâşir ve mümessili addetmek tamamile yanlıştır.” (2011: 5) Çünkü Melâmetîlik Kassâr'dan önce de vardır. “Hamdûn, ancak zamanında Melâmiliği neşretmiş ve Nişabur Melâmetîlerinin reis ve mümessili olmuş”tur (Gölpınarlı 2011: 5). İskender Pala'ya göre “Melâmi edebiyatı oldukça geniştir.” (Pala 1999: 267)

“Kınamak, ayıplamak, azarlamak, serzenişte bulunmak, korkmak, rüsvalık anlamına gelen melâmet mastar bir kelime olup, melâm(et)i ise kınanmaya konu olan demektir.” (Bolat 2011: 15) Bu kelime anlamından yola çıkılarak yapılan tanımlama ise: “Yaptığı iyilikleri (gösteriş olur endişesiyle) gizlemek, kötülükleri ve işlediği günahları ise (nefsiyle mücadele etmek için) açığa vurmak.” (Bolat 2011: 15) şeklindedir. Melâmet ehli için önemli olan husus, yaptığı ibadeti, sevabı veya doğruyu gizlemektir. Çünkü bu vasıflarının ortaya çıkması nefislerini gururlandıracak ve onları Hak yolunda “riya”ya meylettirecektir. Melâmetin mücadele ettiği en önemli unsur riya’dır.

“Melâmetiler, dış görünüşlerinden iç hallerine intikal edilemeyecek hal, fiil, davranış ve sözleri seçerek avâm ile avâm, havâs ile havâs olmuşlar; gerçek durumlarını sezdirmemeyi, toplum içerisinde kıyafet ve görünüşte ayırt edilmemeyi anlayışlarının esası olarak belirlemişler, sırlarının açığa çıkmasından korktukları ve insanların övmelerine sebebiyet verecek bir hâl ortaya çıkınca nefislerinin gururlanmasından çekindikleri için bir taraftan bu hâllerini gizlemeye çalışmışlar, diğer taraftan nefislerini kırmak için halkın öfke ve tepkisini çekecek, hatta zaman zaman kınama ve azarlamalarına neden olacak fiiller işlemişlerdir.” (Bolat 2011: 16)

Önemli bir diğer unsur olarak da Melâmiliğin temelinde tarikat fikrine karşı bir tavır vardır. Çünkü bir tarikata mensup olmak o tarikatın bazı ritüellerini de yerine getirmek manasındadır. Melâmet fikrinde ise bu tarz hâl ve davranışlar, en başta giyim olmak üzere, kişinin kendisini ifşa etmesi manasına geleceğinden doğru değildir. “Melâmilikte özel bir kıyafet yoktur ve bunlar emellerini ve hallerini de herkesten gizlerler. Çünkü, aksini riyakarlık telakki ederler.” (Sunar, 1975: 19) Onlar ibadetlerinde ve sevaplarında Hak'la aralarına başka bir unsurun girmesini kabul etmeyerek, böylece “saf” olmayı tercih ederler. Bu yüzden Melâmet, “Sevgi ihlâsı ile bir hal ve neşve olup bir tarikat değildir. Bunun için her tarikatta Melâmilere rastlanır.” (Pala 1999: 267) Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre de Melâmilik bir tarikat değil, reaksiyondur: “Melâmet... Tasavvuf ehline karşı çıkan bir zümrenin belirlediği yoldur.” Bu yolu benimseyerek en yüksek makama ulaşan, aynı zamanda Varlık Birliği inancında eriyerek olgunlaşan Melâmetî ise şu şekilde tanımlanır:

“Melâmetî, ululuktan, davadan, kendini göstermekten, halkın sevgi ve saygısını kazanmak kaydından geçen, kerameti, insana benlik verdiği için erkeklerin hayız görmesi sayan, kendini herkesten aşağı, herkesi kendinden üstün gören, giyim-kuşam özelliğiyle, tekkeyle, vakıftan hazır yemekle, zikirle, vecde gelip ağırlıp çağırma ile kendisini göstermeye çalışmayan, halktan hiçbir suretle ayrılmayan, kazancıyla geçinen, iç yüzden Hak'la, dış yüzden halkla beraber olan, hatta halkın saygısını, sevgisini bir kayıt bildiğinden, nafîle ibadetlerini bile gizleyen, buna karşılık, onların kınamasından ürkemeyen, hattâ hattâ, bu yüzden de halka kendisini kötü gösteren kişidir.” (Gölpınarlı 2011: V)

Melâmetiliğin bir fikir olarak üzerinde durduğu temel prensipleri Ali Bolat, kitabı “Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik” adlı eserinde şu şekilde sıralar:

Zâhirin ibadetler ile süslenmesini şirk, bâtının hâller ile süslenmesini ise irtidat saymak (Riyâ ile mücadele). Bu, amel ve hâllerin nefsin kendisine bir pay çıkarabileceği endişesiyle gizlenmesi. Kendisine lütuf olarak verilen bir şeyi kabul etmeyip, (nefsi aşağılamak için) onu boyun eğerek talep etmek. Hakları sahiplerine vermek ve fakat bir hak peşinde koşmamak. Nefs, bir şeye çaba göstermeden sahip olmayı isterse, onu çalışarak o şeyi elde etmeye yöneltmek. Kendi fiil ve hâllerini düşünmek şeklinde halka atfedilen gaflet hâlinden uzak olmak ve Hak'tan kendilerine bir güvence görseler de, her hâlükarda kendi fiillerini küçük görüp lehlerine olanları bile aleyhlerine değerlendirmek. Kendilerine eziyet edenlere yumuşak davranmak, sabırlı olmak, boyun eğmek, özür dilemek, karşılık görmese bile iyilik etmek. Nefsi, ister karşılık versin, ister yüz çevirsin, ister itaat etsin, isterse de isyan etsin her hâlükarda itham etmek. Taatlerden lezzet almaya engel olmak. Nefsinde bir varlık görmemesi ve dolayısıyla bir iddiada bulunmaması. Nefsi hor görerek, ibadet ve taatlarını görmeyip Allah'a mutlak anlamda yönelmek. İnsanın nefsinin hiçbir hâlinden razı olmadan ona tam anlamıyla hasım olmak. Amele bakıp, onunla öğünmenin akılsızlık ve küstahlık olması. İlim hakkında konuşmayı, onunla övünmeyi ve ehli olmayana Allah'ın sırlarını açıklamayı terk etmek. Kıyafet değiştirmeyi terk. İnsanın kusurları ile ilgilenmeyi terk etmek. Sebepler peşinde çokça koşmanın şekâvet, kaderin gidişatına uyararak tevekkül ve sükûnet içinde olmanın da mutluluk alâmeti olarak görülmesi. Hizmet edilmeyi, hürmet edilmeyi, istenilir olmayı hor görmek. Tevekkül. Sema', zikir, ilim vb. meclislerde ağlamayı terk etmek, ancak hüznü elden bırakmamak. Fakr içinde olmak. Dualarının biri kabul olunca üzülme, endişeye kapılmak ve bunun bir hile olduğunu söylemektir. (Bolat 2011: 175-219)

Görülebileceği gibi Melâmetiliğin dayandığı temel, mutlak fedakârlıktır. Öncelikle kişi nefsini köreltmeli ve ibadetini Allah için yapmalıdır. Kendisi ile dış dünya arasında oluşturacağı “kabuk”; “kusur unsurlarıyla” örülmelidir. Bu unsurlar başlıca “harama alenî övgü, kasten ibadeti terk, kendini dinî değerler bakımından değersiz görmek, açıkça sövgü, kendini günahkâr sayma vb.” olarak sıralanabilir. Böylece kişi merkezde bulunan “ben”ini gizlemeli ve riyadan uzak durmalıdır.

Şair Eşref, eserlerini kaleme aldığı dönemde ve ölümünden sonra hicivleriyle ses getirmiş bir şair olmasına rağmen, Türk edebiyat tarihinde kimi ideolojik gerekçelerle hak ettiği ilgiyi bulamamıştır. Özellikle hicivlerinin ön plana çıkarılması, onun şairliğinin diğer

boyutlarını baskılamış ve belki de hicvin olumlu/olumsuz yanı nedeniyle hakkında yeterli çalışmanın yapılmasını engellemiştir.

Şair Eşref (Mehmed Eşref), “1847 yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı Gelenbe nahiyesinde doğmuştur.”¹ (Çağın 2007: 37) Sanat ve fikir adamlarının baskı altına alındığı bir devirde, II. Abdülhamid devrinde, yaşamış olması ve İstanbul gibi büyük bir merkezden uzak kalması, eserlerinin yazıya sonradan geçirilmesi, hiciv alanında şiir yazarlara önem verilmemesi gibi bazı sebeplerden Türk edebiyatı tarihinde hak ettiği yeri hiçbir zaman bulamamıştır. Oysa Abdülhak Tarhan, Recaizade Mahmut Ekrem ve Muallim Naci gibi edebî şahsiyetlerle aynı devirde yaşamıştır. Hayatını memur olarak sürdürmüş olan şair, aykırı kişiliği ve yazdığı hicivler nedeniyle birçok kez sıkıntıya düşmüştür. Onun şiirlerini sadece “hiciv”e indirgemek yanlıştır; çünkü şair dönemini (II. Abdülhamid) eleştiren, ordu, askerlik, millet, din ve dinî şahsiyetler hakkında şiirler kaleme almıştır. Methiyeler, gülmeceler, didaktik şiirler ve Melâmi tarafını ortaya koyan şiirler de kaleme alarak çok yönlü bir şair olduğunu ispatlamıştır.

Melâmet anlayışıyla paralellik gösteren bir anlayışla Şair Eşref, tarikat ve cemiyet fikrine karşı duruşuyla kendisini gösterir. Şiirlerinden bazılarında bahsettiği gibi çeşitli dinî toplulukların içinde bulunsa da bu bulunma durumu uzun sürmez. Çünkü “zahit”çe gördüğü bu cemaatler onun fikirlerine karşıdır. Ayrıca Melâmet, bir tarikat mensubu olmanın getireceği “üniforma” anlayışına da karşı çıkar. “Eşref zaman zaman Bektaşilik, Mevlevilik gibi dinî cemaatlere ya da siyasi cemaatlere dâhil edilmek istenmiştir. Bu dinî ve siyasi guruplardan pek çok arkadaşı olmasına rağmen, şair hiçbir zaman tam anlamıyla bir topluluğun üyesi olmamıştır.” (Çağın 2011: 284) Hatta şiirleriyle tarikat anlayışını yeren bir üslup takınır. “Defter-i Amâl Yahut İtiraf-ı Cürm” manzumesinde:

Bulundum tekkelerde ba'zı ben de âh u vâh ettim
Verip bâd-ı hevâya ömrümü, mahv u tebâh ettim (s. 201)

diyerek döneminde tarikat oluşumlarının kendi fikrince örtüşmediğini ifade eder. Yine başka bir gazelinde dönemin tekke ve medreselerini eleştiren şu beyite yer verir:

Bizde pek çok tekkeler tembel yatağıdır bütün
Medrese sâkinleri asker kaçağıdır bütün (s. 454)

Şair Eşref'in şiirlerinde sıkça tekrarladığı “rind”, “rindlik”, Melâmetiliğin görünülüğüdür. Rind, “Hem Melâmi hem de Kalenderî meşrepli bir tipe verilen addır.” (Tanrıbuyurdu 2009: 146) Melâmeti ile rind arasındaki en büyük fark giyim-kuşam ve geçim anlayışından ileri gelir. Çünkü rind “giyim kuşama önem vermez” iken Melâmetî halktan ayrı olmaksızın onlardan biri gibi yaşar, giyinir ve geçimini sağlar. Şair Eşref, hem mevkii hem de memuriyeti gereği rindâne bir tavır içine girmez. Ancak şiirlerinde rind-rindlik ile ilgili kısımlar bulunur. Şair Eşref'teki rindliği, Melâmetiliğin deforme olmuş bir yansıması olarak görmek gerekir:

Nedir ey sâki-i gülçehre rindâna bu düşnâmın
Adûsundan mı oldun sen de bilmem ehl-i İslâm'ın
Gurûba doğru yüz tuttu yüzün ey kâfir-i ni'met
N'olur bir kerre yüz ver çıkmadan hatt-ı siyeh-fâmın (s.451)

....

¹ Şair Eşref'in doğum yılına dair farklı bilgiler mevcuttur. (Bkz. Şerife Çağın, Bir Hiciv Ustası Şair Eşref, Dergâh Yayınları, 2007.)

Erganûnu dinlemem, bir rind-i fevkalâdeyim
Dâimâ kânûnu tahkîr etmeye âmâdeyim
En büyük derdim hayâtım, ey tabîb-i sâde-dil
Verme beyhûde devâ, ben başka sevdâdayım (s. 455-456)

...

Öyle bir rindim ki koltuklar matâfımdır benim
Her gece kerhâneler beytü'z-zifâfımdır benim (s. 459)

Daha önce de bahsedildiği üzere, Melâmiliğin en büyük savunma aracı kendisi ile dış dünya arasında kurduğu “kabuk” unsurundadır. Bu unsur, kişinin içinde kendi maneviyatını gizlemesini sağlayan çeşitli ağlarla örülüdür. Melâmeti; kınanmak, halkın tepkisine mazhar olabilmek için kendisini günahkâr, haramı seven, ibadeti terk eden birisi olarak göstermek ister. İnsanların beğenisi yerine, kendisini hor görmesini sağlamak “mutlak”a ulaşmak için onun seçtiği yoldur. Şair Eşref de bu unsurları şiirinde açıkça dile getirir:

Bugün kırk yaşıma girdim de hâlâ bir sevâbım yok
Günehkârım, kefenden gayrı vallâhi hicâbım yok
Sükûtta başka, ölsem münkirine bir cevâbım yok
Benim cürmüm büyüktür, benzemem her bir günehkâre
Şefü'l-müznibine kaldı ancak bence bir çâre (s. 200)

Yine aynı şiirde Eşref, kendisini günahkâr bir kişi olarak niteler. Oysa her Melâmi, dinin emirlerini tam anlamıyla yerine getirir. Burada, kendisini günahkâr addetmesi işlediği sevabı/ları gizlemek içindir.

Süvâr-ı esb-i gaflet oldu gönlüm, azm-ı râh ettim
Hayâl ü hâtır-ı İblîs'e gelmez bin günâh ettim
Hulâsa defter-i a'mâlîmi hep simsiyâh ettim

...

Günehsiz bir dakikam geçmedi vakt-i hayâtımdan
Usandırdım Kirâmen Kâtibîn'i seyyiâtımdan
Günâh olduğuna nâdim güneşler de sebâtımdan

Riyadan ve gösterişten uzak kalmayı isteyen bu hareket ve düşünce tarzı yolunda Melâmeti, “haram” a alenî övgü ile yine ayıplanmayı, kınanmayı veya hor görülmeyi ister. Şair Eşref de şiirlerinde bu unsuru kullanır:

Takılmış boynuma kalmış ibâdın hakkı pek çoktur
Hukûkullâha dâir hiç teslimâtımız yoktur
Gözüm doymaz daha, gerçi harâma karnımız toktur (s. 201)

...

Öyle bir rindim ki koltuklar matâfımdır benim
Her gece kerhâneler beytü'z-zifâfımdır benim
Döndü bir kürsü-i istiğrâka vîrân karyola
Çâk çâk olmuş cibinlik i'tikâfımdır benim
Sevdiğim, eş'âr u istiş'âra hâcet var mıdır
On sene evvelki şukkam telgrafımdır benim (s. 459)

...

Gelmez icrâsı elimden, ihtilâl ağlar bana
Gûşe-i meyhânede Ahmed kemâl ağlar bana

Rûz u şeb olmaktayım ben dâhil-i beytü'l-harem
Ben harâm içtikçe kîsemde helâl ağlar bana (s. 455)

...
Hicret etme ey gönlüm gamhâneden gamhâneye
Varsa nakdin gez hemen kerhâneden kerhâneye (s. 459)

...
Benimçün kûşe-i meyhânedem dem hemdem olmuştur
Vücûm alkolik, işretle rûhum sersem olmuştur
Gönül eğlenmiyor bir yerde bilmem ki ne hâlettir
Hayâtım bence gûyâ bir belâ-yi mübrem olmuştur (s. 461)

...
Harâma hîle katmaz, öyle mecnûnâne halt etmez
İçer âb-ı lâtifî rind-i kâmil câmdan sonra (s. 489)

Şair Eşref'in Melâmi tavrını ortaya koyduğu bir diğer husus ise “ibadeti terk” olarak gösterilebilir. Bütün şiirleri okunduğunda görülecektir ki Eşref, dini konularda bilgilidir. Üstelik, döneminin devlet adamlarını eleştirirken kullandığı üslup dikkate alındığında onun, adalet ve dürüstlükten şaşmayan, halkı gözeten tavrı göze çarpar. “Şikâyetname”sinde, haksızlığa sessiz kalmayışı dikkate değerdir:

Kırkağaç nâibi olsun meşhud
Görmeyen varsa sarıklı haydûd
Hırsızın bir koca tırnaklısıdır
Eşkiyânın eli bayraklısıdır (...) (s. 536)

Onun hayata bakış açısını gösteren oğlu Mustafa için yazdığı ve ona öğütlerini içeren “Eşref'in Bergüzarı” adını taşır. Bu şiirden hareketle bile söylenebilir ki Eşref, hayatta doğru bildiği yolu, herkese örnek olacak şekilde dile getirmiştir:

Âdeta hakk-ı temellük rûhtan bir parçadır
Öyle hakka yan bakan insân kör olsa müstehâk
Muktezâ-yı hükm-i kânun-ı temellük böyledir
Bir bahâneyle verilmez iştirâkıyyûna hak (s. 241)

Şair Eşref, “ibadeti terk” olarak sınıflandırdığımız Melâmi tavrını ise şiirinde, “Görünürde ibadet ettim. İbadet ettiğim zamanlarda da nifak düşündüm” diyerek dile getirir. Melâmette, “İbadetler arasında gönülden geçen şeyleri düzeltmekten daha faydalı bir şey yoktur.” (Bolat 2011: 89) fikri Melâmetiliğin ibadette nefsi temize çıkarma ve ibadetin niteliğine önem verme anlayışında olduğunun bir göstergesidir. Bu doğrultuda tekkelerde zikir veyahut sema' ayinlerine de katılmazlar. Düşüncelerine göre, karşılık beklenilerek yapılan ibadet insana sevaptan çok günah kazandırır: “İbadete bakıp kendini beğenmek ve şımarmak günahattan daha beterdur.” (Bolat 2011: 107) Şair Eşref de “ibadeti terk” ettim diyerek aslında Melâmi bir tavırla, yaptığı ibadetten dolayı kendisini azarlamakta ve kınamaktadır:

Cemâatte bulundum, ba'zı yerde iltihâk ettim
İbâdet eyledim sûrette, sûrette nifâk ettim
Günâh etmek için şeytânla gûyâ ittifâk ettim (s. 212)

Yine başka bir şiirinde:

Ümm-i Dünyâ'da bozulmaz kız gibi ahlâkımız
Hamdülillâh dâhil-i bezm-i ekâbir olmadık

Abdestten el çekip terk-i namaz ettikse de
Müskirâtın terkine bir türlü kâdir olmadık (s. 466)

Şair Eşref, dış unsurlarıyla halkın kendisini ayıplaması için bir kapı aralar. Bu sayede iç yüzünü gizler ve kendi nefisini köreltir:

Feyz-i pîr-i meyle bir kerre olursam na're-zen
Kâbe'de terk-i ezân eyler, Bilâl ağlar bana (s. 455)

Melâmiliğin Şair Eşref'te tezahür eden bir diğer unsurunu da “kendisini dini değerler bakımından değersin görmek” olarak gösterilebilir. Şiirinde kendisine “dangalak” payesini layık görerek öz eleştirisini yapar:

Hayâtın merkezinden yirmi dört saat uzaklaştım
Bugün de geçti ömrümden, hudûd-ı mevte yaklaştım
Ben uslanmam, çoğaldıkça günâhım dangalaklaştım (s. 200)

Eşref, hayat gibi büyük bir derdin içinde kalmasından ötürü “tabib”inden deva istemez. Çünkü o “aşk”ın elinde esir olmaktan yanadır:

En büyük derdim hayâtım, ey tabîb-i sâde-dil
Verme beyhûde devâ, ben başka sevdâdayım
Müstakillen bir hükümdârım kanâat mülküne
Kayd-ı ikbâl ü saâdetten fakat azâdeyim
Kıymet-i dünyâ nedir indimde, var eyle kıyâs
Cenneti bir habbeye satmış bir âdem-zâdeyim
Hür değildir kimseler hürriyyetim ma'rûf iken
Bak belâyâ Eşrefâ, ben de esîr-i bâdeyim (s. 455-465)

Sonuç

Melâmet, belli noktalarda ayrılmak suretiyle tasavvuf anlayışının ortaya koyduğu temel ilkelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Öz itibariyle nefis ve riya ile mücadele esasına bağlı olarak ilkelerini şekillendirmiş ve bunu bir yaşam tarzı olarak benimsemiştir. Melâmilik, fikir ve değerleri bakımından hemen her tarikatın kayıtsız kalamayacağı esasları barındırmaktadır. Bu nedenle doğal olarak geniş bir coğrafyada ve edebiyatta bu anlayışın izlerini bulmak kaçınılmaz gözükmektedir.

Görülüyor ki Melâmilik, Şair Eşref'in edebî kişiliğinin içerisinde de kendisine yer bulmuş, onun şiirlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Şairin şiirleri bazında ortaya koymaya çalıştığımız Melâmi tavrı, Melâmiliğin anlayışına paralellik gösteren birtakım değerler, semboller ve ifadelerle şiirlerine renk katmıştır. Bu, Eşref'in tek yönlü bir şair olmadığını da belirgin bir göstergesidir.

Melâmilik anlayışındaki kendini gizleme esası nedeniyle bir şaire/kişiyeye “Melâmi”dir demek tezat oluşturur. Şair Eşref için “Melâmi bir dervîştir” demek çok doğru gözükme de şiirlerinde yer verdiği “kusur unsurları”yla ve bu unsurları işleyiş tarzıyla rahatlıkla söylenebilir ki şair, Melâmiliğin ilkelerinden haberdardır ve bunu sanat anlayışına yansıtmıştır. Özellikle günahlarından ötürü Hz. Muhammed'den şefaata istediği “Defter-i Amâl Yahud İtiraf-ı Cürm” başlıklı şiiri bu unsurların bilinçli bir şekilde işlendiği temel bir örnek teşkil eder.

Kaynakça

- Azamat Nihat (2004). “Melâmet”. İslam Ansiklopedisi. C. 29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 24-25.
- Bolat, Ali (2011). Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik. İstanbul: İnsan Yay.
- Gölpınarlı Abdülbaki (2011). Melâmilik ve Melâmiler. (Tıpkıbasım) İstanbul: Milenyum Yay.
- Çağın Şerife (2007). Bir Hiciv Ustası Şair Eşref. İstanbul: Dergâh Yay.
- Harmancı, M. Esat (2018). "Melâmet Karşısında Kaygusuz Abdâl", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi S. 21, İstanbul 2018, ss. 265-278.
- Huyugüzel, Ömer Faruk - Şerife Çağın (2006). Eşref Bütün Eserleri. İstanbul: Dergâh Yay.
- Pala İskender (1999). Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sunar Cavit (1975). Melâmilik ve Bektaşîlik. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tanrıbuyurdu Gülçin (2009). “Mevlânâ'nın Mesnevîsi'nde Melâmilik, Kalenderîlik ve Rindlik İle İlgili Çağrışımlar”. Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi. 20: 143-164.